

improvement of its directivity and awareness contribute to best learning from the gained experience and to more adequate planning of the future. A person moves from the series of events to their rethinking, search for causal relationships, opening new meanings. Among the specific ways of optimization practices of life course construction through the autobiography the following ways are suggested: reconstruction as “patching up of the holes” in a personal story, instrument of which becomes the narrative, which changes the composition and meaning aspects of autobiography; new assembling of known narratives, tool of which is mentative; the narrative’s fragmentation that promotes the expansion of meaningful senses; updated focalization which means the change of ego-centered and ego-decentered narrative focuses, providing the enrichment of communicative structure of the text; the change of story’s addressees, that influences the communicative structure of the text and alters value-semantic structure; reflexing – the help in realizing of value-semantic, norm and regulative accents in the unfolding of self-description and borders demarcation, the transitions between the ordinary, everyday practices and risky transforming practices.

Key words: practices of life construction, reconstruction of life description, mentative assembling, fragmentation of life story, narrative focalization, narrative redirection, reflexing, demarcation of borders.

© Титаренко Т. М.

В. В. Шусть

СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТРУКТУРІ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

Природа становлення політичних цінностей розглядається в трьох аспектах: 1) як значущість, 2) як вибір, 3) як феномен, що характеризується певними ознаками. Наголошується, що політичні цінності сприймаються завжди як суб’єктивні, тому що не існує політичної реальності поза її суб’єктами: самі по собі явища політичної реальності не мають значущості – значущістю їх наділяють суб’єкти сприйняття – індивід чи суспільство. Політичні цінності аналізуються як структурний елемент усєї ціннісної сфери особистості, пов’язаний з елементами політичної реальності, в якій здійснює інтеракцію індивід: визначаючи його важливість або малозначущість, людина тим самим виявляє ціннісне ставлення до політичного явища. Звертається увага на те, що політичні цінності не залишаються незмінними апріорі і змінюються при стиканні з новими чинниками політичного життя суспільства. Вибір цінностей людиною значною мірою визначається характером її виховання та освіти, а також життєвим досвідом. Цей вибір у цілому не детермінований для людини: зміна політичних цінностей відбувається шляхом інтеріоризації нових політичних цінностей в існуючу ціннісну систему особистості та зміни сили кожної політичної цінності

протягом усього життя індивіда. Обстоюється думка, що політичні цінності є механізмом, за допомогою якого людина взаємодіє із соціальним середовищем; оскільки цінності формуються під впливом феноменів реальності, з якими стикається індивід, то загальний їх перелік не може бути вичерпним.

Ключові слова: аксіогенез, ціннісна сфера особистості, політичні цінності, політична соціалізація.

Проблема. У сучасному дослідницькому пошуку проблема цінностей є об'єктом вивчення різних напрямків наукового знання: соціальної, політичної та етнічної психології, соціології, педагогіки та багатьох інших. Таке зацікавлення проблемою цінностей відображає багатогранність феномена цінностей та потребу окреслити загальні основи для вирішення наукових завдань. Розвиток знання про аксіогенез зумовлює зростання уваги до ціннісної мотивації та ціннісного становлення особистості в політичному просторі країни, спрямованості її політичної діяльності.

Досвід незалежного існування України показує, що кожне нове покоління українців живе в новій ціннісній реальності, для якої характерні як нові можливості, так і нові труднощі. Подолання останніх вимагає вибору і прийняття політичних цінностей, що відкривали б перспективу достойного індивідуального і суспільного буття, загальноосвітнього та інформаційного простору, сприяли реалізації пізнавальної і перетворювальної діяльності людини. Отож важливо з'ясувати, як змінювалися ціннісні політичні орієнтири, характерні для українського суспільства, – від суспільства споживання 2000-х років до суспільства 2014-2015 років, яке перебуває в кризовій фазі свого розвитку. Так само важливо виокремити самі політичні цінності як спрямовувальний чинник буття людини.

Мета статті: на основі дослідження аксіологічних теорій дати відповідь на питання про природу політичних цінностей.

Серед дослідників досі немає єдиного розуміння цінностей і природи аксіогенезу в цілому. Такий стан речей зумовлений різноманітністю філософських концепцій та аксіологічних теорій. Досліджуючи феномен цінностей, дослідники намагаються з'ясувати закономірності їх становлення, природу їхнього впливу на реалію життя і побудову ідеальних конструктів буття людини.

Цінності як міру, що відбиває певну значущість елементів реальності, з якими стикається суб'єкт, розглядають дослідники М. Рокіч [18], В. Франкл [20], Ш. Шварц [23], Л. С. Рубінштейн [19], А. В. Сірій, М. С. Яницький [20] та ін. У доробку російських науковців варто виокремити дослідження Л. В. Баєвої [1], В. К. Шохіна [24],

Д. О. Леонтєва [11], О. Г. Дробницького [4], І. І. Кравченко [9], присвячені класифікації ціннісних теорій. Вітчизняні дослідники В. О. Васютинський [2], І. В. Жадан [5], Ю. Ж. Шайгородський [22], О. А. Подольська [16] Л. Я. Малімон [13], Н. В. Костенко [8], В. Л. Осовський [15], Р. І. Карковська [7] також долучилися до осмислення політичних, релігійних, етнічних тощо цінностей українців.

Мисленнєві процеси, характерні для людини тієї чи тієї епохи, спонукали її до перебудови недосконалого світу відповідно до своїх намірів і домагань. За новітніх часів діяльність людини визначали здебільшого гроші, власність, влада, а відповідно вибудовувана ціннісна система індивіда і соціальних груп не суперечила цим орієнтирам.

Ціннісна реальність української дійсності початку ХХІ ст. формується в перехідному стані від індустріального суспільства до суспільства інформаційного, однак цей, здавалося б, поступовий, еволюційний процес переривається виявами перманентної економічної і невід'ємної від неї політичної кризи. Реалії буття, яке, як відомо, визначає свідомість, виявляються в ціннісному вимірі людини, оцінюються за силою та значущістю і є передумовою конструювання ціннісної структури особистості. Цінності орієнтують людину на зміну свого буття, наповнення його новим смислом.

Природа й основна суть цінностей стали предметом досліджень багатьох учених. Підставами для визначення суті феномена цінностей були їхні властивості. Усі численні визначення, на думку Л. Б. Ерштейна, можна об'єднати в три базові підходи, а саме:

- 1) цінність як значущість;
- 2) цінність як вибір;
- 3) цінність як феномен, що характеризується певними ознаками [25].

Більшість дослідників згодні з Л. Б. Ерштейном, оскільки виділення цих підходів відображає різні сторони феномена цінностей. Г. Ріккерт, дотримуючись визначення цінностей як значущості, вважає, що “сутність цінностей полягає в їхній значущості, а не їхній фактичності; вони виступають як ідеальна загальна норма, що надає реальної сенсу” [17, с. 4].

Н. Гартман також ідеалізує цінності, але усуває з класифікації релігійні цінності, оскільки існування Бога не може бути доведено. На думку вченого, ідеальне буття і є “царство цінностей”, вплив якого на світ здійснюється за допомогою людини [3]. Натомість Ж. Марітен стверджує: “Всі наші цінності – від природи нашого Бога” [14].

Цінності як вибір цілей були предметом наукового пошуку К. Клахона, С. В. Лур'є, Дж. Роттера, К. Роджерса та ін. Оскільки кожна окрема людина теоретично може прийняти будь-які цінності, зазна-

чає Лур'є, на практиці вибір їх значною мірою визначається характером її виховання й освіти, а також життєвим досвідом. Для людини цей вибір не є детермінований [12].

Феноменологічний опис цінностей представлено в концепції Д. О. Леонт'єва. Дослідник вважає: "Людські цінності характеризуються такими основними ознаками: 1) загальне число цінностей, що є надбанням людини, порівняно невелике; 2) усі люди володіють одними й тими ж самими цінностями; 3) цінності організовані в системи; 4) витоки людських цінностей простежуються в культурі, суспільстві і його інститутах та особистості; 5) вплив цінностей простежується практично у всіх соціальних феноменах, які заслуговують вивчення" [11]. Оскільки цінності описують усі феномени реальності, з якими стикається індивід, то загальна кількість цінностей величезна (на відміну від того, що описує Д. О. Леонт'єв).

У людини завжди є потреби і бажання, зазначає І. Д. Ладанов, тому вона здатна до розсудливості, зокрема усвідомленого прагнення до досягнення цілей, а не простої реакції на дію збудників навколишнього середовища. Унаслідок цього в неї з'являються цінності, оскільки мати цінність означає бути здатним обґрунтовувати мотиви цілеспрямованої поведінки з погляду вигод і витрат, виходячи з ясного уявлення про те, що в її інтересах і що йде врозрід з ними [10].

Однак Л. Б. Ерштейн зауважує, що цінності не завжди є поняттями або переконаннями; неусвідомлювані цінності не є ні поняттями, ні переконаннями. У своєму розумінні цінностей дослідник об'єднує всі представлені підходи в єдине ціле і стверджує, що цінність описується за допомогою певних ознак і являє собою значущість, на основі якої робиться вибір.

Ерштейн розглядає основні властивості цінностей:

1. Цінності є інтропсихічним або ж інтросоціальним феноменом, що відображає ставлення суб'єкта, будь то соціум або якась конкретна людина, до всіх без винятку виявів реальності. Отже, цінності мають властивість усеосяжності.

2. Завжди можна визначити, кому належать ті чи ті цінності, тобто абстрактних цінностей не існує, цінності завжди суб'єктивні.

3. Відображаючи оцінку або ціну будь-якого феномена реальності, з яким стикається суб'єкт, цінності мають властивість вимірюваності, відповідно до якої ціна кожного елемента реальності видається значною.

4. Унаслідок того, що цінності відображають кількісну категорію ціни, вони мають властивість мінливості. Це означає, що ціна, яка визнається за тими чи тими феноменами реальності, не залишається постійною протягом усього періоду існування суб'єкта [25].

Розглядаючи політичні цінності як структурний елемент усєї ціннісної сфери особистості, зауважимо їхній зв'язок з елементами політичної реальності, в якій здійснює інтеракцію індивід. Стикаючись з тим чи тим новим політичним явищем, індивід зобов'язаний сформулювати для себе ставлення до цього явища. Якщо людина звертає на нього увагу, то свідомо чи несвідомо вона формує своє ставлення до цього явища. Спочатку людина вирішує для себе, чи є важливим це явище для її буденного життя. Визначаючи його важливість або мало-значущість, вона тим самим виявляє ціннісне ставлення до політичного явища. Якщо людина не звертає увагу на це явище, це означає, що воно не формує її політичні цінності.

Політичні цінності стосуються більшості феноменів політичної дійсності, однак їх не можна звести до норм, переконань чи сенсів. Стикаючись з конкретним політичним явищем (наприклад, “перебіжчики” в парламенті чи державний “переворот”), людина мимоволі визначає своє ставлення до цього явища. Політичне явище не є абстракцією, тому індивід змушений визначатися щодо нього. Визначивши цю значущість, людина тим самим вмонтовує уявлення про це політичне явище у свою систему політичних цінностей. Фактично політичні цінності є засобом, за допомогою якого індивід суб'єктивізує явища політичного життя країни.

Політичні цінності завжди суб'єктивні, тому що не існує політичної реальності поза її суб'єктами: самі по собі явища політичної реальності не мають значущості – значущістю їх наділяють суб'єкти сприйняття – індивід чи суспільство. Виходить, завжди можна визначити індивідів або соціальні групи, яким належать ті чи ті політичні цінності.

Для вимірювання політичних цінностей потрібна об'єктивна шкала або модель, використовуючи яку можна було б чітко визначити, які феномени політичного життя є цінними для даного суб'єкта, а які ні, враховуючи можливість проміжних варіантів. В економічній теорії універсальним еквівалентом цінності продукту є його вартість, що виражається в ціні. Однак існує теорія граничної корисності продукту, згідно з якою його цінність залежить від ступеня потреби продукту кінцевому споживачеві. Коли йдеться про політичні цінності, не можна стверджувати, що вони продаються і купуються, однак політичні цінності, наприклад, виборців часто визначаються конкретною “корисністю” певної політичної сили.

Для того щоб визначити вплив політичної сили на формування політичних цінностей суб'єкта, потрібно конкретизувати вплив цієї сили за такими чинниками:

– політична сила здійснює реальні дії, спрямовані на покращення життя майбутнього виборця;

– політична сила створює інформаційні приводи – і об'єкт впливу починає мимоволі думати про неї, замислюється над її значущістю в структурі своєї політичної ціннісної системи;

– сторонні особи висловлюються про діяльність політичної сили вербально і мимоволі впливають на політичні цінності індивіда.

Припустимо, що об'єктивно існують політичні сили, які справді позитивно впливають на життя в країні і відповідно мають значну цінність для електорату, а тому успішно борються за владу. Однак виникає питання: “Чому ж у країні відбувається почергова зміна влади на опозицію і навпаки?”. Відповідь на нього дає українська дослідниця І. В. Жадан: “У ціннісній складовій дискурсу інтернет-ЗМІ та більшості політичних сил переважають значення та смисли, вибудовані на емоційних, міфологічних конструктах” [5, с. 218]. Звідси можна зробити висновок, що цінності в очах політично активної частини суспільства формуються часто-густо не шляхом раціонального мислення, а під впливом ефекту “забороненого плоду”, тобто недоступного в актуальний момент часу. Таким “плодом” можуть слугувати обіцянки опозиційних політиків (“покращення життя вже сьогодні”, “вступ до Євросоюзу через 5 років” і т. ін.). Отже, політичної цінності набуває примарна можливість здобути поки що недоступне, але таке бажане майбутнє.

Звичайно, девальвація політичних цінностей, що неминуче відбувається у свідомості людей, є майже невідворотним наслідком або розчарування в певній політичній силі, або ж результатом досягнення бажаної мети. В українських реаліях перше трапляється значно частіше.

Л. Б. Ерштейн, визначаючи значущість цінностей особистості, стверджує, що сила цінності прямо пропорційна потужності заборони й обернено пропорційна силі стресового впливу:

$$P_v = P_p / P_s,$$

де P_v – сила цінності; P_p – потужність заборони, тобто готовність або неготовність відмовитися від реалізації цінності; P_s – сила стресового впливу, тобто відмінність цього впливу від того, що відбувається в оптимальних умовах існування людини [25].

Проекуючи думку Л. Б. Ерштейна на сферу політичних цінностей, зазначимо, що заборона в цьому контексті еквівалентна недоступності блага, декларованого певною політичною силою. Наприклад, прихід до влади політичних сил під гаслами руху до європейської цивілізації був більш цінним для українців через недоступність європейського рівня життя, а екологічна безпека населення не дістала значної підтримки через більш-менш чисте повітря внаслідок деіндустріаліза-

ції країни. Хоча на рівні місцевих громад політичні сили, що виступають за зелені майданчики навколо міських масивів, проти забудови паркових зон, мають значну підтримку.

Діагностика рівня значущості цінностей згідно з теорією Ерштейна полягає у виявленні готовності або неготовності людини відмовитися від своїх цінностей. Для цього її треба піддати стресовому впливу певної сили і поспостерігати за реакцією [25]. Цілком придатним є даний метод і щодо політичних цінностей: наприклад, стресовий вплив постмайданних подій (війна на Сході України, інфляція, падіння рівня життя населення) призвів до зневіри людей у цінностях Майдану, тобто падіння їхньої значущості. Беручи до уваги властивість вимірюваності політичних цінностей, можна констатувати їхню мінливість: одні феномени політичної реальності стають менш значущими для індивіда, інші додають свого значення протягом його життя. Видається очевидним, що сила недоступності цінностей змінюється під впливом часу та обставин людського життя. Наприклад, після входження східноєвропейських країн до Євросоюзу політичні сили цих країн змінили гасла, оскільки мета була досягнута; у країнах, де державною релігією є іслам фундаменталістського спрямування, точиться політична боротьба за рівність жінок і чоловіків, а в інших розвинених країнах цю нерівність уже подолано. Отже, історичні події нівелюють певну політичну цінність.

Саме властивість мінливості робить систему цінностей особистості по-справжньому динамічною системою. Разом з тим не можна не відзначити, що майже в кожній людині є цінності, які вона “проносить” практично через усе своє життя [там само]. Проте політичні цінності не залишаються незмінними апріорі і змінюються при зіткненні з новими чинниками політичного життя суспільства. Отож можна говорити, що зміна політичних цінностей відбувається шляхом інтеріоризації нових політичних цінностей в існуючу ціннісну систему особистості та зміни сили кожної політичної цінності протягом усього життя індивіда.

Взявши за основу піраміду потреб А. Маслоу, спробуємо окреслити місце політичних цінностей у структурі потреб людини. Реалізація цих цінностей є потребою вищого порядку порівняно з первинними біологічними потребами, тобто потребою соціальною, однак не абсолютною цінністю. До того ж сам А. Маслоу вважав, що ієрархія потреб не є фіксованою і більшою мірою залежить від індивідуальних особливостей кожної людини. Саме тому політичні цінності, як частина соціальних, в окремих людей можуть домінувати над базовими. Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що політичні цінності є інтрапсихічним і водночас інтрасоціальним феноменом. Фактично во-

ни являють собою значущості, на основі яких робиться вибір політичної поведінки людини і які є підставою для політичної дії.

Оскільки політичні цінності належать до цінностей вищого порядку, то під впливом екстремальних впливів людина може від них відмовитися. З набуттям життєвого досвіду відбувається міграція цінностей з одного рівня на інший, що підтверджується зміною політичних цінностей у процесі дорослішання людини.

Крім того, політичні цінності можна розділити на реальні і декларовані. Більшість дослідників зачіпають проблему існування декларованих цінностей лише дотично, вважаючи їх “неповноцінними”. На думку Ю. Ж. Шайгородського, формування такої ціннісної системи, яка б приймалася більшістю членів суспільства, є найважливішим принципом його існування і водночас основним інструментом реформування суспільства. Глобальною метою будь-якого політичного режиму дослідник вважає прагнення сформувати систему базисних цінностей і зорієнтувати на них більшу частину суспільства. Він переконаний, що на етапі реформування суспільних відносин ця мета може бути досягнута лише шляхом переорієнтації на нові цінності, переоцінки цінностей уже існуючих і домінуючих у свідомості людей. “Ефективність цього процесу, без сумніву, залежить від того, у якій “площині” масової свідомості, – мотиваційно-смісловій чи виключно інструментальній, – “розмістилися” декларовані цінності. Якщо цінності політичного режиму стають мотивами діяльності, людина буде шукати й обов’язково знайде засоби (інструменти) їх досягнення. Якщо ж цінності, що декларуються в суспільстві, суперечать цінностям-мотивам, вони будуть лише інструментом для досягнення іншої, можливо діаметрально протилежної, мети” [22].

Л. Я. Малімон, аналізуючи аксіосферу державних службовців України, трактує цінність як суспільний ідеал, як напрацьоване суспільною свідомістю абстрактне уявлення про атрибути ідеального в різних життєвих сферах. Дослідниця виявляє міру реальності/декларованості виділених працівниками цінностей [13].

Зіткнення індивіда з новими ціннісними системами, стверджує А. М. Занковський, а також суперечність між реальним життям і вже засвоєними цінностями нерідко призводить до формування “багатошарових” ціннісних систем, у яких декларовані цінності значною мірою розбігаються з дійсними [6].

Від декларованих політичних цінностей людина може відмовитися без особливих внутрішніх переживань. Їхня функція – приводити ціннісну систему в показну відповідність до вимог соціуму. Керуючись інстинктом самозбереження, людина демонструє соціуму не реальні, а декларовані політичні цінності. Наведемо погляд на сутність

декларованих цінностей Л. Б. Ерштейна: “У тоталітарному суспільстві соціум вимагає від індивіда підтримки політичної лінії лідера цього соціуму. Індивід може і не погоджуватися з цією лінією, його система цінностей може вступати в жорсткий конфлікт з нав’язуваними йому цінностями, але для того, щоб вижити в даному соціумі, він декларує свою згоду, тим самим використовуючи механізм декларованих цінностей. Як тільки відпаде необхідність у такому декларуванні, наприклад, зміниться режим, він відразу ж відмовиться від своїх поглядів, але поки режим діє, він буде наполягати на тому, що його погляди є тим, чого він реально дотримується” [25].

Наведені міркування дають підстави припустити, що декларовані політичні цінності є механізмом, за допомогою якого людина взаємодіє із соціальним середовищем. У разі вимушеного конформізму суб’єкт демонструє оточенню й органам державної влади свою лояльність і завдяки цьому уникає небажаних ситуацій. Утім, реальні і декларовані політичні цінності можуть бути тотожними, але, на нашу думку, лише в незначній частині громадян.

Сформувані ціннісну структуру особистості з тотожними декларованими і реальними політичними цінностями є нереальним завданням, оскільки суспільні групи мають також і власні декларовані політичні цінності, які лише частково відповідають реальним цінностям суспільства. Індивід повинен демонструвати солідарність з політичними цінностями певної соціальної групи через те, що будь-який конфлікт тягне за собою небажані, а часом і критичні енергетичні витрати, дозволити собі які може далеко не кожен.

Але соціальна група, як правило, не вимагає і не контролює пріоритетності і значущості для індивіда групових політичних цінностей. Головне, щоб індивід декларував свою прихильність груповим політичним цінностям. Оскільки соціальна група не в змозі проконтролювати, на якому рівні індивід поділяє ці політичні цінності, вона змушена погоджуватися з таким станом речей. Звичайно, тоталітарні політичні режими, що періодично виникають на теренах імперій, роблять спроби нав’язати людям певні політичні цінності. Однак такий тиск призводить лише до більш гучних декларацій лояльності з режимом. У демократичних політичних суспільствах натомість не спостерігається великого розриву між реальними і декларованими політичними цінностями.

Бурхливі зміни соціального ландшафту на початку XXI ст. довели продуктивність ідеї соціального та особистісного проектування. Для політичних сил цілком звичною стала думка про реальність змін соціальних відносин відповідно до їхніх планів та цілей. Упевненість у вирішенні проблем існування сучасного українського суспільства за-

лежить від того, які цінності та орієнтири будуть у ньому культивуватися владними структурами, і від ролі політичних цінностей в аксіологічному просторі сучасної молоді.

Висновки. Соціум і включений у нього індивід завжди вибудовують певну систему цінностей, реалізація яких є провідним мотивом діяльності людей. Політичне явище не є абстракцією, тому індивід змушений визначати своє ставлення до нього. Оцінивши значущість явища, людина тим самим вмонтовує уявлення про це політичне явище у свою систему політичних цінностей. Фактично політичні цінності є засобом, за допомогою якого індивід суб'єктивізує явища політичного життя країни.

Політичні цінності завжди суб'єктивні, тому що не існує політичної реальності поза її суб'єктами: самі по собі явища політичної реальності не мають значущості – значущістю їх наділяють суб'єкти сприйняття – індивід чи суспільство. Отже, завжди можна визначити індивідів або соціальні групи, яким належать ті чи ті політичні цінності.

Соціальні перетворення в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст. означили трансформацію ціннісної системи громадян, спровоковану розчаруванням й недовірою до усталених цінностей. Можна навести численні приклади владного впливу на ціннісні орієнтири суспільства, коли при незаперечності певних політичних цінностей (наприклад свободи та гуманності) з метою приходу до влади представників певних бізнесових груп відбувалися маніпулювання громадською думкою, підкуп виборців. Однак навіть за переконаності в можливості впливу на політичні цінності громадян та впевненості в здатності змінити ціннісні основи суспільства ці спроби не завжди були успішними, що свідчить про певну усталеність політичних цінностей особистості.

Дослідження механізмів і можливостей впливу на ціннісні системи суспільства має практичне значення для груп, зацікавлених у дослідженні механізмів впливу на сферу цінностей для реалізації власних владних цілей і аксіологічних проєктів. Отже, проблемна ситуація полягає в тому, що питання про взаємодію влади і цінностей має взаємовиключні відповіді, що й робить його дослідження необхідним та актуальним.

Література

1. Баева Л. В. Источники становления ценности / Л. В. Баева // Полигнозис. – 2004. – № 2. – С. 16–30.
2. Васютинський В. О. Цінність цінностей [Електронний ресурс] / В. О. Васютинський. – Режим доступу : <http://tsn.ua/blogi/themes/psihology/cinnist-cinnostey-406041.html>.

3. *Гартман Н.* Этика = Ethik / Н. Гартман ; пер. с нем. А. Б. Глаголева; под ред. Ю. С. Медведева, Д. В. Складнева. – СПб. : Владимир Даль, 2002. – 707 с.
4. *Дробницкий О. Г.* Ценностные ориентации / О. Г. Дробницкий // Философский энциклопедический словарь. – М. : Сов. энцикл., 1989. – С. 732.
5. *Жадан І. В.* Цінності в структурі політичної картини світу молоді: концептуальні засади дослідження / І. В. Жадан // Психологія особистості. – 2013. – № 1. – С. 213–221.
6. *Занковский А. Н.* Организационная психология : учеб. пособие для вузов по спец. “Организационная психология” / А. Н. Занковский. – 2-е изд. – М. : Флинта ; МПСИ, 2002. – 648 с.
7. *Карковська Р. І.* Психологічні чинники політичної орієнтації студентів / Р. І. Карковська // Вісник Львівського університету. Серія “Філософія”. – 2011. – Вип. 14. – С. 175–183.
8. *Костенко Н. В.* Ценности и символы в массовой коммуникации / Н. В. Костенко. – К. : Наук. думка, 1993. – 158 с.
9. *Кравченко И. И.* Политические и другие ценности / И. И. Кравченко // Вопросы философии. – 2005. – № 2. – С. 3–16.
10. *Ладанов И. Д.* Психология управления рыночными структурами. Преобразующее лидерство / И. Д. Ладанов. – М. : Перспектива, 1997. – 288 с.
11. *Леонтьев Д. А.* Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения во времени [Электронный ресурс] / Д. А. Леонтьев. – Режим доступа : http://www.elib.org.ua/psychology/ua_show_archives.php?subaction=showfull&id=1106412895&archive=1120045024&start_from=&ucat=1&
12. *Лурье С. В.* Историческая этнология : учеб. пособие для вузов / С. В. Лурье. – М. : Академический Проект : Гаудеамус, 2004. – 624 с.
13. *Малімон Л. Я.* Змістово-рівневі характеристики системи цінностей органів державної служби / Л. Я. Малімон, А. М. Пашкіна // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Серія “Психологія”. – 2010. – Т. 15. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 295–302.
14. *Маритен Ж.* Избранное: Величие и нищета метафизики / Ж. Маритен ; отв. ред. и сост. Р. А. Гальцева ; пер. с фр. В. П. Гайдамака. – М. : РОССПЭН, 2004. – 608 с.
15. Массовая информация и общественное мнение молодежи / В. Л. Осовский, Н. В. Костенко, В. А. Матусевич и др. ; отв. ред. В. Л. Осовский ; АН УССР, Ин-т философии. – К. : Наук. думка, 1990. – 284 с.
16. *Подольская Е. А.* Ценностные ориентации и проблема активности личности / Е. А. Подольская. – Х. : Основа, 1991. – 163 с.
17. *Риккерт Г.* Науки о природе и науки о культуре : пер. с нем. / Г. Риккерт ; общ. ред. и предисл. А. Ф. Зотова ; сост. А. П. Полякова, М. М. Беляева ; подгот. текста и прим. Р. К. Медведевой. – М. : Республика, 1998. – 413 с.
18. *Рокич М.* Природа человеческих ценностей [Электронный ресурс] / М. Рокич // Свободная пресса. – 1973. – № 5. – С. 20–28. – Режим доступа : <http://svpressa.ru/>.
19. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 713 с.

20. Серый А. В. Ценностно-смысловая сфера личности : учеб. пособие / А. В. Серый, М. С. Яницкий. – Кемерово : Кемеров. гос. ун-т, 1999. – 92 с.
21. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник / В. Франкл ; пер. с англ. и нем. Д. А. Леонтьева, М. П. Папуша, Е. В. Эйдмана. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
22. Шайгородський Ю. Ж. Цінності як детермінанти суспільного розвитку / Ю. Ж. Шайгородський // Сучасна українська політика. – К. : Центр соц. комунікацій, 2012. – Вип. № 26. – С. 219–228.
23. Шварц Ш. Культурные ценностные ориентации: природа и следствия национальных различий / Ш. Шварц // Психология : журн. Высш. шк. экономики. – 2008. – Т. 5. – № 2. – С. 37–67.
24. Шохин В. К. Философия ценностей и ранняя аксиологическая мысль / В. К. Шохин. – М. : Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 2006. – 455 с.
25. Эрштейн Л. Б. Запретная теория ценностей: Психологические и социологические следствия представления ценностей как динамических запретов [Электронный ресурс] / Л. Б. Эрштейн // Экзистенциальная и гуманистическая психология. – Режим доступа : <http://hpsy.ru/public/x3725.htm>.

References

1. Baeva, L. V. (2004). Istochniki stanovleniya tsennosti [Sources of values formation]. *Polignozis*, 2, 16–30 (rus).
2. Vasiutynskyi, V. O. (2014). Tsinnist tsinnostei [The value of values], from <http://tsn.ua/blog/themes/psihology/cinnist-cinnostey-406041.html>. (ukr).
3. Gartman, N. (2002). *Etika = Ethik*. Translated by A. B. Glagoleva, in Yu. S. Medvedeva, D. V. Sklyadneva (ed). St. Petersburg: Vladimir Dal (rus).
4. Drobnitskiy, O. G. (1989). Tsennostnye orientatsii [Value orientations]. In *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Moscow: Soviet encyclopedia (rus).
5. Zhadan, I. V. (2013). Tsinnosti v strukturі politychnoi kartyny svitu molodi: kontseptualni zasady doslidzhennia [Values in the structure of youth political worldview. Conceptual approaches of research]. *Psykhohiia osobystosti* [Psychology of the individual], 1, 213–221, http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Po_2013_1_25.pdf/ (ukr).
6. Zankovskiy, A. N. (2002). *Organizatsionnaya psihologiya: Uchebnoe posobie dlya vuzov po spetsialnosti "Organizatsionnaya psihologiya"* [Organizational psychology: Education guidance for higher educational establishments "Organizational psychology"]. 2-nd edition. Moscow: Flinta; MPSI (rus).
7. Karkovska, R. I. (2011). Psykholohichni chynnyky politychnoi oriyentatsii studentiv [Psychological factors of students political orientation]. *Visnyk Lvivskogo universytetu. Seria "Filosofia"* [Bulletin of the Lviv University. Series "Philosophy"], 14, 175–183 (ukr).
8. Kostenko, N. V. (1993). *Tsennosti i simvoly v massovoy kommunikatsii* [Values and symbols in mass communication]. Kyiv: Naukova Dumka (rus).
9. Kravchenko, I. I. (2005). Politicheskie i drugie tsennosti [Political and other values]. *Voprosy filosofii* [Questions of philosophy], 2, 3–16 (rus).

10. Ladanov, I. D. (1997). *Psikhologiya upravleniya rynochnymi strukturami. Preobrazuyushchee liderstvo* [Psychology of market structures management. Transfiguring leadership]. Moscow: Perspektiva (rus).
11. Leontev, D. A. (2014). Tsennostnye predstavleniya v individualnom i grupovom soznanii: vidy, determinanty i izmeneniya vo vremeni [Value conceptualization in individual and group consciousness: types, determinants and changes in time], http://www.elib.org.ua/psychology/ua_show_archives.php?subaction=showfull&id=1106412895&archive=1120045024&start_from=&uca_t=1&. (rus).
12. Lure, S. V. (2004). *Istoricheskaya etnologiya: Uchebnoe posobie dlya vuzov* [Historical ethnology: Educational guidance for educational establishments]. Moscow: Akademicheskii Proekt: Gaudeamus (rus).
13. Malimon, L. Ya. and Pashkina, A. M. (2010). Zmistovo-rivnevi kharakterystyky systemy tsinnostei orhaniv derzhavnoi sluzhby [Content-level characteristics of value systems of state policy organs]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova. Seriya "Psykhologhiia"* [Bulletin of the Odessa National University. Series "Psychology"]. Volume 15, issue 11, part 1, pp. 295–302 (ukr).
14. Mariten, Zh. (2004). *Izbrannoe: Velichie i nishcheta metafiziki* [Selected: Greatness and poverty of metaphysics]. In R. A. Haltseva (ed.), translated by V. P. Haydamaka. Moscow: ROSSPEN (rus).
15. Ossovskiy, V. L., Matusevich, V. A. et al (1990). *Massovaya informatsiya i obshchestvennoe mnenie molodezhy* [Mass information and opinion of the youth]. Kyiv: Naukova dumka (rus).
16. Podolskaya, E. A. (1991). *Tsennostnye orientatsii i problema aktivnosti lichnosti* [Value orientations and the problem of personality activity]. Kharkiv: Osnova (rus).
17. Rikkert, G. (1998). *Nauki o prirode i nauki o kulture* [Sciences about nature and culture]. Translated from german, in A. F. Zotova (ed). Moscow: Respublika (rus).
18. Rokich, M. (1973). *Priroda chelovecheskikh tsennostey* [Nature of human values]. *Svobodnaya pressa* [Self-governed press], 5, 20–28, <http://svpressa.ru/>. (rus).
19. Rubinshteyn, S. L. (2003). *Osnovy obschey psikhologii* [Fundamentals of general psychology]. St. Petersburg (rus).
20. Seryy, A. V. and Yanitskiy, M. S. (1999). *Tsennostno-smyslovaya sfera lichnosti* [Value-conceptual sphere of personality]. Kemerovo: Kemerovo State University (rus).
21. Frankl, V. (1990). *Chelovek v poiskakh smysla* [A human in search of the content]. Translated by D. A. Leontev, M. P. Papusha, E. V. Eydman. Moscow: Progress (rus).
22. Shaihorodskiy, Yu. Zh. (2012). Tsinnosti yak determinanty suspilnoho rozvytku [Values as determinants of social development] *Suchasna ukrainska polityka* [Modern Ukrainian politics] (pp. 219–228). Issue 26. Kyiv: Center of social communications (ukr).
23. Shvarts, Sh. (2008). Kulturnye tsennostnye orientatsii: priroda i sledstviya natsionalnykh razlichiy [Cultural value orientations: nature and results of na-

- tional differences]. *Psihologiya: Zhurnal Vysshey shkoly ekonomiki* [Psychology. Magazine of higher school of economics] (pp. 37–67). Volume 5, no 2 (rus).
24. Shohin, V. K. (2006). *Filosofiya tsennostey i rannaya aksiologicheskaya mysl* [Philosophy of values and early axiological thought]. Moscow: Publ. House of the Russian University of Friendship of People (rus).
25. Ershteyn, L. B. (2014). *Zapretnaya teoriya tsennostey: Psikhologicheskie i sotsiologicheskie sledstviya predstavleniya tsennostey kak dinamicheskikh zapretov* [Forbidden theory of values: Psychological and sociological presentation of values as dynamic restrictions]. *Ekzistentsialnaya i gumanisticheskaya psikhologiya* [Existential and humanistic psychology], <http://hpsy.ru/public/x3725.htm>. (rus).

Шусть В. В. Становление политических ценностей в структуре ценностной сферы личности

Природа становления политических ценностей рассматривается в трех аспектах: 1) как значимость, 2) как выбор, 3) как феномен, характеризующийся определенными признаками. Подчеркивается, что политические ценности воспринимаются всегда как субъективные в силу того, что не существует политической реальности вне ее субъектов: сами по себе явления политической реальности не имеют значимости – значимостью их наделяют субъекты восприятия – индивидум или общество. Политические ценности анализируются как структурный элемент всей ценностной сферы личности, связанный с элементами политической реальности, в которой осуществляет интеракции индивидум: определяя его важность или малозначимость, человек тем самым выказывает ценностное отношение к политическому явлению. Обращается внимание на то, что политические ценности не остаются неизменными априори и изменяются при соприкосновении с новыми факторами политической жизни общества. Выбор ценностей человеком в значительной степени определяется характером его воспитания и образования, а также жизненным опытом. Этот выбор в целом не детерминирован для человека: смена политических ценностей происходит путем интериоризации новых политических ценностей в существующую ценностную систему личности и изменения силы каждой политической ценности в течение всей жизни индивидума. Отстаивается мнение, что политические ценности являются механизмом, с помощью которого человек взаимодействует с социальной средой; поскольку ценности формируются под влиянием феноменов реальности, с которыми сталкивается индивидум, то общий их перечень не может быть исчерпывающим.

Ключевые слова: аксиогенез, ценностная сфера личности, политические ценности, политическая социализация.

Shust V. V. Formation of Political Values in the Structure of Value Sphere of Personality

The article examines the nature of political values formation in three aspects: 1) as the significance, 2) as an option, 3) as a phenomenon characterized by certain principles. Political values are always considered to be subjective because there is no political reality outside its subjects, phenomena of political reality don't have sig-

nificance, the significance for them give subjects of perception – individual or society. Participating with this or that new political phenomenon, the individuals consciously or unconsciously determine their attitude towards this phenomenon. Determining its importance or unimportance the individual expresses the value attitude towards political phenomena. Political values do not remain the same and are being changed while facing new factors of social political life. The choice of values depends on the upbringing and education, as well as life experience. This choice is not determined for a person: a change of political values occurs through internalization of new political values into the existing system of person's values and force changes each political values throughout the life of the individual. Political values are a mechanism by which people interact with the social environment. Since the values are influenced by the phenomena of the reality faced by the individual, the total number of values is not limited to an exhaustive list.

Key words: axiogenesis, value sphere of personality, political values, political socialization.

© Шусть В. В.

В. О. Климчук

ПРАКТИКИ КОНСТРУЮВАННЯ МОТИВАЦІЙНОГО ДИСКУРСУ ОСОБИСТОСТІ

Узагальнено результати дослідження практик конструювання мотиваційного дискурсу особистості. Поняття мотиваційного дискурсу визначено за п'ятьма ключовими ознаками: як подію, як продукт, як тип, як жанр і як соціальну формацію. Введено концепти наративної та ментативної базисних практик конструювання дискурсу. На основі емпіричних даних виокремлено три виміри практик мотиваційно-дискурсивного конструювання: конструктивно-осциляторний, темпоральний, структурний. У конструктивно-осциляторному вимірі поєднуються практики: ментативної компенсації мотиваційного дискурсу, переважно наративного конструювання мотиваційного дискурсу, уникання конструювання мотиваційного дискурсу, ментативного підсилення мотиваційного дискурсу. Структурний вимір представлений низкою практик, серед яких одинична, множинна, ланцюгова, колова, структуроморфна та ризоморфна. Темпоральний вимір практик пов'язаний з "тому-що"- і "для-того-щоб"-практиками, темпоральними оксюморонами.

Ключові слова: дискурс, мотивація, мотиваційний дискурс, практики, конструювання дискурсу.

Проблема. Сучасна психологія мотивації поступово стає соціальною психологією мотивації. Це пов'язано зі становленням розуміння того, що не існує окремої людини з певним типовим набором мотивів і